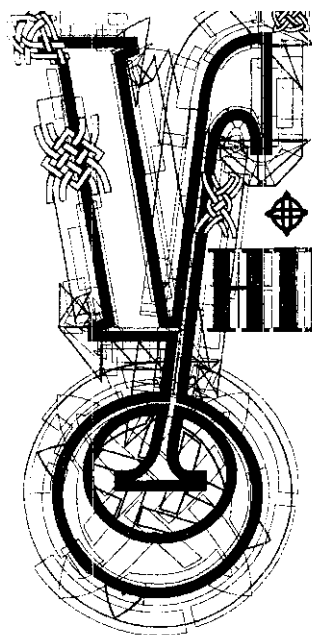

№4 (42)

НАУКОВИЙ
ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЖУРНАЛ

Університет

ЛИПЕНЬ – СЕРПЕНЬ 2011

Видається

Київським слов'ястичним університетом

Заснований у 2004 р.

Виходить 6 разів на рік

Головний редактор

Ю.М. Алексєєв

Міжнародна рада:

Ж. Абенсур (Франція)

І.С. Бокий (Київ)

Н. Веліков (Болгарія)

А.Є. Конверський (Київ)

М.І. Панчук (Київ)

І. Пруша (Чехія)

В.Г. Кремень (Київ)

Редакційна колегія:

А.Г. Бойко

Я.Я. Болюбаш

В.С. Бруз

В.А. Буслинський

С.В. Віднянський

Л.Ф. Гайдуков

Б.Б. Драмарецький

(відповідальний секретар)

І.І. Ільющин

М.Ф. Котляр

І.Ф. Лубченко

В.І. Наулко

(заступник головного редактора)

В.І. Полохало

В.А. Рижко

П.І. Скрипка

А.Г. Слюсаренко

© Київський слов'ястичний університет, 2011

© Ю.М. Алексєєв, 2011

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 04.07.2006 р. № 0105/7 журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями "історичні науки".

Редакція публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди авторів.

Рекомендовано Вченою Радою університету. Протокол № 11 від 30.06.2011.

З М І С Т

Історія. Філософія

Любомир Губицький, Ганна Мельник Правовий, соціальний, економічний виміри залежного становища кріпаків Київської губернії першої половини XIX ст. 5

Ольга Корчова Англійський соціалізм - ідеологічна основа британського лейборизму. Л 2

Олександр Пилипенко Вивіз цукру з українських земель напередодні і в роки Першої світової війни. 22

Ігор Дацків Взаємини Тимчасового уряду з Центральною Радою. 29

Андрій Магурчак Дипломатична діяльність Андрія Жука. 37

Іван Задерейчук Політика радянської влади щодо німецьких релігійних конфесій в Криму в 20-30-ті рр. XX ст. 44

Всеволод Чеканов Чинники репрезентації історичної інформації в науковій медієвістиці. 51

Сергій Асатуров Інформаційна складова формування української державності останнього десятиріччя

Євген Невмержицький Природа і витоки корупції та її сучасні соціально-економічні підгрунття. 64

Євген Редзюк Перспективи реформування фінансового сектору України. 76

Слов'янські студії

Юрій Земський Генеза модерного розуміння поняття "нація" в Західній Європі та її поширення в Україні. 80

Наукові розвідки молодих

Людмила Химерик Зовнішньополітична служба Української Держави у 1918 році. 87

Наталія Нагорна Діяльність жінвідділів компартійних організацій УСРР з допомоги дітям під час голодомору 1921 - 1922 рр. 101

Олена Дукмас Регіональний вимір Центральноєвропейської ініціативи: концептуалізація проблеми. 110

Міжнародна наукова конференція

«Слов'янські культури в європейському гуманітарному просторі» 116

Олександр

Пилипешо

УДК 94 (477)

В И В І З Ц У К Р У З У К Р А Ї Н С Ь К И Х
З Е М Е Л Ь Н А П Е Р Е Д О Д Н І І В Р О К И
П Е Р Ш О Ї С В І Т О В О Ї В І Й Н И

У статті розглядається малоодізнаний аспект української історії - торговельно економічні відносини Персії і підросійської ХХ ст., зокрема участь останньої у вивезенні цукру з Російської імперії напередодні та в роки Першої світової війни.

В статье рассматривается недостаточно исследованный аспект угфаинской истории - торгово-экономические отношения Персии и Украины в начале ХХ в., в частности участие последней в вывозе сахара с Российской империи накануне и в годы Первой мировой войны,

In article insufficiently investigated aspect of the Ukrainian history - trade and economic relations of Persia and Ukraine in beginning XX century, in particular participation of last in export of sugar from the Russian empire the day before and in days of the First World War is considered.

Ключові слова: Україна, Персія, Російська імперія, цукор, торгівля, вивіз, торговельно-економічні зв'язки

Ізовнішньоекономічні зв'язки України і Персії напередодні та в роки Першої світової війни є малодослідженою темою сучасної історичної науки. Збереглися лише неоднозначні відомості про зовнішню торгівлю Російської імперії і Персії. До певної міри це питання дозволяють порушити архівні документи, які збереглися в Центральному державному історичному архіві України м. Києва і стосуються вивезення цукру з українських губерній до Персії. Саме на підставі цих архівних документів і здійснено спробу розкрити цю недостатньо висвітлену сторінку історії економічних взаємин держав.

Про значення, яке відігравала торгівля з Персією для Російської імперії, свідчить той факт, що після запровадження у 1881 р. нових тарифів на імпортовані товари, єдиний виняток

був зроблений для товарів, які завозилися з Персії та Туреччини. Іншим яскравим свідченням важливості українсько-перських економічних стосунків була нагорода Л. Бродського орденом персидським шахом за внесок у забезпечення цієї країни солодким продуктом. Ситуація склалась таким чином: 6 березня 1891 р. київський губернатор доповідав у своєму листі за №984 губернатору Київської, Волинської і Подільської губерній, що мешканець м. Києва, спадковий почесний громадянин Лев Ізраїлович Бродський представив йому фірман на іожалуваний йому Персидським шахом Орден Лева і Сонця 2-го ступеня, а також лист персидського послання, де він просив Височайшого дозволу на право носіння цього ордену. При цьому губернатор повідомляв, що за зібраними відомостями

гралося, що відносно спосоу ЖИПТЯ, мораль-
: та політичної благонадійності останній ні в
му ганебному⁷ помічений не був, під слідством
-перебував.

Після запиту⁷ Департаменту загальних
рав Міністерства внутрішніх справ, за що саме
жалуваний був Орден Лева і Сонця, 1 квітня
:-"1 р. в листі за №1661 київський губернатор

- помив міністра іноземних справ Російської
посрї, що Орден Лева і Сонця пожалуваний був
-чесному промадянину Бродському персид-
-шм шахом за надані ним послуги з розвитку
лпвілі цукром в Персії. 30 квітня 1891 р. росій-
: кий імператор після доповіді Міністра інозем-
-х справ дав розпорядження про дозвіл носи-
орден Льва Бродському. 21 червня 1891 Р- на
лставі ст. 413 Тому II Загальних губернських
окладів, виданих у 1876 р. Генерал-губернатор
денно-західного краю дозволив останньому
пійняти і носити іноземний орден [1].

Архівні дані дозволяють говорити про те,
торгівля цим потрібним для східних країн
г одуктом тривала і надалі. Так, аналіз та зістав-
-ння даних російської офіційної статистики
о вивезення цукру до Персії з даними іно-
-мних митниць про надходження цукру на міс-
-Бній ринок засвідчують, що вже на 1 вересня
'8 р. кількість заявленого цукру для вивезення
Лерсію перевищувала кількість запланованого
спорту цього продукту згідно з міжнародними
годами більше, ніж на 1 млн. пудів [2].

З цього можна зробити висновок, що
оесь надлишок цукру з України було відправ-
:но під виглядом конвенційного вивозу. Ці
/вживання порушували інтереси значної кіль-
сті підприємців та позбавляли можливості ви-
знати прийняті на себе Росією перед іншими
онвенційними державами зобов'язання. Уряд
провадив щодо цукру ті ж самі заходи, що й
лл вивезення інших товарів на конвенційні
опіки, а саме: призначив для кожного окремого
•ю відповідний контингент, який розподілявся
їж усіма заводами імперії Незалежно від цьо-
/ Міністерство Фінансів визнало за необхідне
лл порядкувати вивіз цукру до Персії особливим

правилам, які заезпечували б реальне надхо-
дження на перський ринок цукру, випущеного
російськими митницями з призначенням саме
до цієї країни [3].

Офіційна статистика тих років поділяла
весь вивіз товарів на дві категорії: експорт цукру
до європейських й азійських країн. На жаль,
скупі статистичні дані не визначають окремо
експорт до кожної країни, але маємо відомості
про весь експорт цукру до країн Азії протягом
тривалого періоду. За даними Київського відді-
лення імператорського Російського технічного
товариства з цукрових і рафінадних заводів,
України та Росії протягом 14 років була вивезена
наступна кількість цукру (зокрема й у Персію)
№

Ріки	Цукор, пудів	Цукор, пудів	Всього
1895-6	383 115	713 743	1 096 858
1896-7	383 115	713 743	1 096 858
1897-8	383 115	713 743	1 096 858
1898-9	383 115	713 743	1 096 858
1899-0	383 115	713 743	1 096 858
1900-1	383 115	713 743	1 096 858
1901-2	383 115	713 743	1 096 858
1902-3	383 115	713 743	1 096 858
1903-4	383 115	713 743	1 096 858
1904-5	383 115	713 743	1 096 858
1905-6	383 115	713 743	1 096 858
1906-7	383 115	713 743	1 096 858
1907-8	383 115	713 743	1 096 858

*Примі: Вывоз сахара из свекло-сахарных и
рафинадных заводов за последние 14 лет (1895 -
1908 гг. // ШИ України, ф. 730, оп. 1, спр. 243.*

У цій справі перше місце належало цу-
кровим заводам Правобережної України. Так,
наприклад, лише з Волинської губернії в 1905 р.
через митні заклади було вивезено 150 і 19 пудів
цукру на суму 300 277 крб. [5]. Росія, яка вступила
з 1 вересня 1908 р. на 5 років, тобто до Брюс-
сельської міжнародної цукрової Конвенції (1
вересня 1913 р.), взяла на себе зобов'язання від-
повідно до підписаного 6-19 грудня 1907 р. Акту
обмежити на вказаний строк вивіз цукру на сві-
тові ринки одним мільйоном тонн (61 млн. пудів).
Це було зроблено для того, щоб за рахунок
цієї кількості зазначений вивіз не перевищував з
1 вересня 1907 р. по 1 вересня 1909 р. 300 тис. т
(18,3 млн. пудів), а в кожний з інших 4-х періодів
- 200 тис. т (12,2 млн. пудів) [6].

Згідно з цим Актом вивезення вітчизня-
ного цукру до Персії, а також до інших сусідніх

з Росією держав (сухопутним та морським шляхами), за винятком азійської Туреччини, було вільним, без будь-яких обмежень, Турбуючись про те, щоб конвенційний вивіз цукру здійснювався в межах встановлених норм, Міністерство Фінансів Росії відповідно до рішення загальноімперського з'їзду цукровиробників від 23-24 травня 1908 р., призначило квоту розподілу вивізних контингентів цукру між усіма заводами імперії. Вивезення цукру із заводів допускалось не інакше, як за особливими по

свідченням акцизного нагляду]

(Конвенційні посвідчення),

Розподіл вивозу цукру

для періодів 1907 - 1908 рр. та

1908 - 1909 рр. було здійснено

міністерством промисловості і торгівлі 1 липня 1908 р. в кількості лише 8 млн. пудів, що для українського регіону було недостатньо. Іншу частину/ призначеного для цих періодів вивізних контингентів цукру, тобто 10,3 млн. пудів, передбачалось розподілити з 1 вересня 1908 р. - після отримання даних про вивіз цукру без конвенційних свідоцтв з 1 вересня 1907 р. по 1 липня 1908 р. Але після того, як з'ясувалось згодом, що за вказаний строк з призначених 18,3 млн. пудів вже вивезено близько 10,5 млн., додатковий розподіл конвенційного контингенту не проводився. У циркулярі Міністерства Фінансів від 13 серпня 1909 р. за №1878 про вивезення в кампанію 1909 - 1910 рр. цукру в держави, які перераховані в Акті від 19 грудня 1907 р., зазначалося; «Даю вам знати, що Лндрушовський цукровий завод має право вивозити за кордон цукор протягом зазначеної кампанії згідно з Брюссельською конвенцією (всього 38 тис. 758 пудів цукру). Цей завод мав право вивозити цукор також за циркуляром Міністерства Фінансів від 19 травня 1909 р. за №1845 про перенесення невикористаного права конвенційного вивозу (графа 11), якщо таке збереглося за заводом до 19 серпня 1909 р. [7].

З 1 вересня 1909 р. по 1 вересня 1910 р. було відпущено цукру в мішках в Фінляндію і Персію у вказаній кількості за посвідченнями

окружних цукрово-майнових управлінь: 12 934 пудів у Фінляндію і 22 590 пудів у Персію. Причому у Фінляндію відпуск тривав протягом року, а в Персію - з 15 травня по 1 вересня 1909 р.

За даними Департаменту митних зборів і Міністерства Фінансів можна здійснити загальний розрахунок надходження цукру на іноземні ринки протягом 1907 - 1909 рр. Цей розрахунок має наступні цифри [8,175]:

Періоди	Загальний вивіз млн. пуд.	Вільний вивіз цукру у Фінляндію	Вільний вивіз цукру у Персію	Всього в країни	Конвенційний вивіз
1907 - 1908	18,07	1,92	4,11	6,05	11,97
1908 - 1909	16,37	1,66	4,91	7,57	8,75
Всього	34,44	3,58	9,02	13,62	20,72

Ми навели дані про вивіз цукру на конвенційні ринки з метою їх порівняння. З цього видно, що експорт цукру у Персію після 1907 р. перевищував експорт у Фінляндію, а це були ринки, на які за міжнародними угодами Росія мала виняткове право.

Таким чином, на кінець періоду 1908 - 1909 рр. реальний вивіз цукру перевищив встановлену для Росії норму (18,3 млн. пудів майже на 2,5 мля пудів) і склав 20,72 млн. пудів. Можливості перевезення цукру з України та Росії на ринки Близького Сходу передбачались ще в 1907 р., коли при визначенні в постійній комісії в Брюсселі умов приєднання Росії до цукрової Конвенції представники зацікавлених урядів звернули увагу на те, що російський цукор, який був заявлений для вивозу морським шляхом у Фінляндію, може також спрямовуватися й на конвенційні ринки [9], а також норми, якими було обмежено участь Росії у постачанні цукром цих ринків, можуть бути підвищені.

Поділяючи ці перестороги, російський уряд через своїх делегатів обіцяв вжити заходів для розвитку належної експортної торгівлі цукром з країнами Близького Сходу. З цієї метою уряд зобов'язався вкінці кожного періоду порівнювати кількість зареєстрованого російськими митницями вивезеного цукру в Персію з кількістю дійсно відправленого на перський ринок і

ризницю зараховувати в контингент наступного періоду. Однак практика засвідчила, що одним дим заходом не можливо скасувати можливість зловживань. Так, аналіз та зіставлення відомостей російської офіційної статистики про вивіз цукру в Персію з даними іноземних митниць про надходження цукру на місцевий ринок довели, що вже на 1 вересня 1908 р. кількість цукру, заявленого для вивозу в Персію, перевищувала кількість цього продукту- більше, ніж на 2 млн. пудів [10].

Циркуляром Міністерства Фінансів від 10 квітня 1909 р. за №1839 було встановлено, що видача залікових по акцизу квитанцій за цукор, який вивозився у Персію, повинна здійснюватися лише після отримання посвідчень залізниць про дійсний експорт цукру, про сплату¹ з нього мита і про відпуск для внутрішнього вжитку Персії. Цей захід був спрямований проти зловживань, що порушували інтереси країн, з якими Росія була пов'язана Брюссельською угодою.

Про новий порядок вивезення українського цукру було повідомлено представницькому органу Брюссельської конвенції-постійній міжнародній цукровій комісії. Це питання було порушене на черговій сесії, яка відбулася на початку липня 1911 р. в Брюсселі за участю російської делегації, до складу якої входили члени уряду: дійсний статський радник Прилежаєв, статський радник Нарден та представники цукрової промисловості ОА Бобринський та МЮ. Цехановський. Після виступу дійсного статського радника Прилежаєва сесія погодилась збільшити, як виняток, вивізну квоту для Росії, "у зв'язку з певними внутрішніми обставинами", за даними Всеросійського товариства цукрозаводчиків з 1 вересня 1911 р. по 1 вересня 1912 р. була вивезена така кількість цукру [12]:

Пазва країни	Піску білого(пудів)	Рафінаду (пудів)	Всього 1911-1912
до Туреччини	3 479 500	25 127	3 504 627
до Китаю	1 612 000	47 137	1 659 137
Азійський кордон в Персію	898 128	4 459 737	5 357 865
Афганістан	8 544	81 124	91 668
Іран	59 790	14 398	74 188
Японія	-	0	0
Середнь	-	0	0
Всього	26 788 615	4 880 424	31 669 039

Цукор в основному вивозився через Одеську митницю (усього 5 193 273 пудів (5 124 593 пудів цукру-піску і 68 680 пудів рафінаду)⁷ [13]. Головним предметом засідання Біржового комітету⁷ у м. Баку 26-27 листопада 1915 р. було питання про врегулювання вивозу цукру до Персії. Виступали з цього питання товариш Голови Біржового комітету О.І. Манчо. члени комітету: М.Ш. Асадулаєв, К.Л. Бардський, А.Г. Вачьянц, П.А. Князев, Л.Л. Самельсон, А.І. Сапаров, Ф.Ф. Скрепінський і М.М. Шумахер, представник від виробників цукру України з м. Києва пан Евенсон, представник від купців пан Скобелев та секретар Р.Н. Халіф. Отже, присутність українських ділових кіл засвідчує важливість цього питання для цукрової промисловості України. На всіх важливих нарадах ми спостерігаємо їх присутність.

Начальник Кавказького військового округу запропонував представнику Міністерства Фінансів здійснити розподіл експортованого цукру між митницями у визначених щомісячних частках. В свою чергу Кавказький митний інспектор повідомив, що в 1913 р. через Кавказький кордон вивезено в Персію 4 786 377 пудів, а через Закаспійську митницю - 706177 пудів. Таким чином, 7/8 всього з України до Персії цукру пройшло через Кавказьку⁷ митницю і 1/8 - через Закаспійську. В 1913 р. через Бакинську митницю вивезено до цієї південної країни 3 660 835 пудів, через Джульфинську -1 098 861 пудів і через Шахтахтинську - 26 680 пудів. За інформацією О.І. Манчо з 1 січня по 25 листопада 1915 р. було вивезено до Персії цукру через залізничну лінію Неї ровськ-Баку 2 млн. 170 тис. 170 пудів цукру. З цією мстою надано було 117 вагонів в Петрівськ для перевезення морським шляхом та через Балоджари і Баку [14].

У жовтні 1908 р. було привезено до Баку 41 000 пудів цукру, а у жовтні 1909 р. - 478 000 пудів, що зафіксовано у довідці Миської управи. Існують також дані про помістичний вивіз цукру з Баку до країн Сходу з 1914 і

1915 pp. [15]:

Місяць 1914 р.	Загальною	Морем	Морем
Ворсень	187 891	26 268	184 169
Жовтень	241 517	—	241 517
Листопад	18 487	25 178	65 566
Грудень	172 573	16 625	189 198
Місяць 1915 р.	Загальною	Морем	Морем
Січень	189 785	190 731	180 516
Лютий	178 800	177 676	286 176
Березень	60 379	88 34	149 476
Квітень	83 838	184 182	148 890
Травень	818 998	261 716	240 511
Червень	87 650	199 373	281 675
Липень	150 971	95 012	325 981
Серпень	228 187	201 011	329 298
Версень	187 824	211 430	411 674
Жовтень	478 424	51 387	571 708

З 1 по 21 листопада 1915 р. вивезено 290 130 пудів цукру: з них 252 718 пудів - залізницею і 26 465 пудів - морським шляхом. За наказом імператора Миколи II російським намісником на Кавказі була скликана особлива нарада 11-12 листопада 1915 р. На ній було вирішено допустити вивіз цукру до Персії, але не інакше як у супроводі акцизних документів і не більше річного обсягу, визначеного Міністерством Фінансів. Річний обсяг вивезення для Кавказької митниці визначено було 175 000 пудів цукру на рік, зокрема 140 000 пудів через Бакинську митницю, 33 000 пудів через Джиліфінську і 2000 пудів через Шахтахінську щомісячно.

При цьому особливою нарадою було вирішено збільшити щомісячну часткову норму вивозу для Кавказьких митниць із 175 000 пудів до 300 000 пудів у зв'язку зі збільшенням вивезення через Бакинську митницю. Таким чином, норма щомісячного вивозу для даної митниці в окремі місяці складала 265 000 пудів, але загальний річний вивіз не повинен був перевищувати 140 000 пудів на місяць і 1 680 000 пудів на рік [16]. Це бурхливе підвезення цукру до Баку пояснюється прагненням до посилення вивезення в Персію, не зважаючи на збитковість для внутрішнього розвитку країни. Щоб обмежити і врівноважити вивіз цукру до Персії в Тифлісі на особливій нараді члени біржового комітету і Миської управи запропонували хоча б на час скасувати премії на експорт цукру.

Російський намісник О.І. Манцю запропонував застосувати принцип, встановлений для вивозу інших товарів, наприклад, для керосину, тобто через кожну митницю пропускати не більше товарів, ніж було пропущено в минуло-

му та позаминулому роках. Член Біржового комітету Ф.Ф. Скрепінський досліджував торгівлю з Персією і підкреслював, що різке збільшення торгівлі і накопичення товарів на складах представляло певну загрозу для економіки. За даними представника цукровиробників п. Евенсон вказувалась причина такого попиту цукру в Персії: це пов'язано зі зміною характеру попиту. Північна частина Персії (Ардабильський район) розширив попит на цукор і відмовився від марсельського цукру. В цьому аспекті перський споживач став європейцем.

У віддалених районах Персії (Мазандонському і Астрабадському) попит на марсельський цукор дуже швидко знижувався. Те ж саме можна сказати про середні території Персії, які перебували під російським впливом. Тут також російському цукру надавали перевагу перед марсельським. Відбувся перехід від експорту марсельського до цукру. Це, на нашу думку, було пов'язано з умовами зберігання. Його в умовах високих температур, які переважали у кліматичних умовах Персії, було зберігати значно простіше, ніж цукор-пісок, який під впливом температури злипався і був непридатний для вживання.

Ця обставина не могла не позначитись на запасах цукру на Бакинському ринку. При посиленому попиті головний і зниження розцінок на марсельський цукор представники фірм в Баку використовували будь-яку мож/швість вивезення цукру. Коли на початку липня 1915 р. було знято обмеження вивозу в Персію і разом з тим більшість фірм не враховували потреби внутрішнього ринку, на деякі внутрішні запаси цукру були видані правові документи, що дозволило їх вивезти до персидських портів. Таким чином, обов'язковий військовий запас в 100 000 пудів майже повністю замінили марсельським цукром лише тому, що військова влада в своєму циркулярі про військовий запас вказала звичайний цукор, без уточнення, який саме сорт цукру їм потрібен, чим і миттєво скористалися експортери.

Цукор зберігався на складах „Кавказ і

Меркурій" і „Східного товариства" з метою розвантаження складських приміщень. На ділянці Зладикавказької залізниці Петровськ-Дівчі-Баку накопичилось 0,5 млн. т вантажів. Ціни зростали неймовірно. Скуповували цукор для контрабандного вивозу його до Персії через Ленкорань, Сальяни і Белесуварь. У серпні 1915 р. Евенсон ПЗДІВ до Ленкораня і просив Бакинського губернатора вплинути на контрабанду, але таємне вивезення цукру набрало величезних масштабів і скоротити його було надзвичайно складно. Це була своєрідна конкуренція російському експорту. В цю безодню спливали десятки тисяч пудів на місяць.

Від зловживань страждали фіскальні інтереси державного бюджету. Наприклад, в Ленкорань, за даними поліційного розслідування, у звичайні роки йшло від 12 до 17 тис. пудів контрабандного товару. Лише за 3 місяці (травень, червень, липень) 1915 р. туди вивезено 68 тис. пудів, а у серпні, вересні, жовтні 1915 р., за підрахунками Евенсона, - не менше 100 000 пудів [17].

Основною причиною спекуляції було те, що цей бізнес давав можливість отримувати незначний прибуток. Хоча, за свідченнями сучасників, персидські ціни на цукор були часто нижчі за внутрішні. Ситуація різко змінилася з початком нової світової війни: ціни в Персії почали неймовірно зростати. З'явився багатий покупець і ажіотажний попит. Це створило підґрунтя для спекуляцій. Підприємці скуповували цукор безпосередньо на цукрових заводах. Покупців, які купували в Україні цукор для експорту в Персію, можна розділити на дві категорії: по-перше, це фізичні особи та фірми, які постійно займалися торгівлею цукром з Персією, як наприклад, Джафаров та ін., головним чином мусульмани. До другої категорії можна віднести осіб, які раніше ніколи не торгували цукром і лише з початком війни стали займатися купівлею-продажем його за кордон. Серед них можна назвати п. Скобелева, фірму „Шеркет", в діяльності якої брав участь Персидський консул в Росії Муса-Нагієв, та ін. Персидському консулу

в листопаді 1915 р. дозволили вивезти 200 000 пудів цукру начебто для потреб персидського уряду. Насправді це був подарунок йому на суму 1 000 000 крб. [18], адже цукор пішов на реалізацію в Персію за спекулятивною ціною.

У зв'язку з такою ситуацією неодноразово лунали заклики навести лад у торгівлі з Персією і розподілити експорт лише між російськими експортерами рафінаду; з цією метою пропонувалося дозволити експорт лише підприємствам-експортерам за відповідною квотою. Але бакинські купці Джафаров та інші знайшли таке монопольне право дія рафінерів несправедливим і таким, що порушує інтереси загальної торгівлі з Персією. Вони пригадали, що представник Київського бюро рафінерів був запрошений для вирішення проблем вивезення цукру в Персію, Але оскільки він сам був зацікавленою особою, то, на думку Джафарова, клопотався про зміни організації торгівлі у власних інтересах.

Коли доставлено було необхідну кількість цукру і вжиті заходи для насичення ринку в м. Баку, спекуляції припинилися. В 1915 р. в Баку було близько 600 000 пудів марсельського цукру, 400 000 пудів цукру-піску, 300 000 пудів цукру (усього 1 300 000 пудів). З цієї кількості лише 200 000 пудів призначалось для внутрішнього вжитку, решта 1 100 000 пудів - для експорту. Ще 150 000 пуд. передбачалося переправити до ст. Беладжери. звідти — до Баку як резерв.

На засіданні 1915 р. член Бакинського біржового комітету Ф.Ф. Скрепінський нагадав представнику цукровиків п. Евенсену про зобов'язання українських виробників тримати в Баку для потреб внутрішнього ринку не менше 300 000 пудів цукру. На думку Скрепінського, варто було дозволити вивіз цукру до Персії лише при запасі в Баку і Закавказзі не менше 500 000 пудів цукру. Це пояснюється тим, що продавати цукор на зовнішньому ришку було набагато вигідніше, ніж на внутрішньому. Однак в окремі періоди вигідніше було торгувати цукром на внутрішньому ринку. Про це було заявлено в Києві на нараді під головуванням Евенсона. Так, наприклад, за жовтень - листопад 1915 р, за

даними Бакинського біржового комітету, в Баку було привезено близько 800 000 пудів цукру, який було призначено для продажу на внутрішньому ринку [19].

За спогадами Моїсея Гальперіна, нестабільна ситуація у рафінадній промисловості змушували багатьох серйозно думати про необхідність заходів для оздоровлення і врятування цієї важливої галузі. Деякі спроби в цьому напрямі зіштовхнулися з принциповими суперечностями. Центральні урядові органи ставились до українських синдикатів без розуміння. Під впливом громадської думки в законодавчих палатах розроблялися репресивні заходи проти них і створювалися угоди рафінерів на зразок вже діючих.

За 12 років з часу першої угоди окремі підприємства розвивались по-різному. Головною умовою ефективного розвитку промисловості є надання повної свободи. Згідно з офіційними даними Всеросійського товариства цукрозаводчиків у 1911/12 рр. було продано рафінаду 52 330 549 пудів, а в 1912/13 рр. - 55 745 691 пудів, тобто споживання збільшилося на 3 415 000 пудів.

Контингент випуску піску на внутрішніх ринках з 58 млн. пудів у 1909/10 рр. відразу підвищився до 70 000 000 пудів в 1910/11 рр. і з 73 000 000 в 1911/12 рр. до 81 000 000 в 1912/13 рр. Уряд нормував не виробництво, а відпускання цукру. Внаслідок цього у 1911/12 рр. надлишок цукру склав 1 856 000 пудів [20].

1. Дело об исходотайствовании Высочайшего соизволения на право ношения Львом Бродским Пожалованного ему Персидским шахом ордена Льва и Солнца 2-й степени // ЦДА України. - Ф.442. - Оп.529. - Спр.61.
2. Вывоз сахара из свекло-сахарных и рафинадных заводов за последние 14 лет (1895 - 1908 гг.) // ЦДА України. - Ф.730. - Оп. 1. - Спр.243.
3. ЦДА України. - Ф.730. - Оп.1. - Спр.422.
4. Вывоз сахара из свекло-сахарных и рафинадных заводов за последние 14 лет (1895 - 1908 гг.) // ЦДА України. - Ф.730. - Оп. 1. - Спр.243.
5. ЦДА України. - Ф.442. - Оп.636. - Спр.391.
6. Брюссельская конвенция. - Киев, 1908.
7. Копии циркуляров управляющего Акцизными сборами Волынской губернии о разрешении Андрушевскому заводу вывозить сахар за границу согласно Брюссельской конвенции 25 августа 1909 г. // ДАЖО. - Ф.830. - Оп.1. - Спр.52. - Арк.1.
8. Вывоз российских товаров за границу Свод данных русской статистики внешней торговли за 1900 - 1911 гг. - СПб: Тип. МП. Фроловой, 1913. - С.175.
9. Ланге П. В. Экспорт русского сахара и Брюссельская конвенция // Вестник сахарной промышленности. - 1912. - 7 сентября. - №36. - С.51.
10. Там само.
11. Брокль Л. Значение вывозной премии в русской сахарной промышленности // Земледелие. - 1886. - №42.
12. О вывозе из России за границу сахара-сырца и рафинада // ЦДАУ. - Ф.730. - Оп.1. - Спр.261.
13. ДАЖО. - Ф.247. - Оп.3. - Спр.12. - Арк.24.
14. ЦДА України. - Ф.579. - Оп.2. - Спр.32. - Арк.14.
15. ЦДА України. - Ф.730. - Оп.1. - Спр.523. - Арк.1.
16. ЦДА України. - Ф.579. - Оп.2. - Спр.32. - Арк.14.
17. Там само. - Арк.16.
18. Там само. - Арк.17.
19. Центральное бюро по объединению закупок сахара (1900 - декабрь 1915 гг.) // ЦДА України. - Ф.579. - Оп.2. - Спр.32. - Арк.1.
20. ЦДА України. - Ф.579. - Оп.2. - Спр.32. - Арк.24.